

**ЛУЦЬКИЙ ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
ВІДКРИТОГО МІЖНАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

Олена Бундак

КУРС ПОЛІТОЛОГІЇ В СХЕМАХ
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

УДК 321/329
Б 91

Бундак О. А. Курс політології в схемах: навчальний посібник / О.А. Бундак. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. – 58 с

Рецензенти: **Бортнікова Алла Василівна**, доктор політичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Ратніков Максим Ігорович, кандидат політичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин ННІ міжнародних відносин та філософії
Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького

У навчальному посібнику «Курс політології в схемах» на основі інтегрованого підходу, здійснено виклад основних віх та етапів розвитку політології як науки. Схеми складено на основі програмного матеріалу з використанням комплексного міждисциплінарного підходу, з урахуванням надбань світової та вітчизняної науки.

Прослідковується еволюція становлення політичних вчень у світі та на Україні від найдавніших часів до сучасності. Для кращого опрацювання та засвоєння матеріалу, крім схематичного викладу навчального матеріалу поданий термінологічний словник та список рекомендованих джерел та літератури.

Видання буде корисним для студентів, викладачів, усіх, хто цікавиться політикою, історією політичних вчень, політичними процесами та явищами. Навчальний посібник розрахований на здобувачів навчальних закладів I–IV рівнів акредитації неспеціальних факультетів.

Рекомендовано до друку Вченою радою Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна».
Протокол № 4 від « 26 » лютого 2020 р.

© ЛІРоЛ Університету «Україна», 2020.
© Бундак О.А., 2020.

Зміст

№ п/п	Назва теми	№ схеми	Стор.
1.	Пояснювальна записка		5
2.	Політика: основна класифікація	схема № 1	6
3.	Політика: основна класифікація	схема № 2	7
4.	Структура політології	схема № 3	8
5.	Предмет, структура, функції, категорії і методи політології	схема № 4	9
6.	Основні етапи розвитку світової політичної думки	схема № 5	10
7.	Розвиток політичної думки в Україні	схема № 6	11
8.	Політика: властивості і основні підходи до її пояснення	схема № 7	12
9.	Основні функції політики	схема № 8	13
10.	Влада як явище	схема № 9	14
11.	Політична і державна влада: основні риси	схема № 10	15
12.	Політична влада: основні принципи і функції	схема № 11	16
13.	Політична влада: основні типи	схема № 12	17
14.	Типи політичної влади і їх характеристика	схема № 13	18
15.	Політичні режими	схема № 14	19
16.	Демократичний політичний режим	схема № 15	20
17.	Тоталітаризм	схема № 16	21
18.	Авторитаризм	схема № 17	22
19.	Національно-етнічні спільності	схема № 18	23
20.	Форми національно-державного устрою	схема № 19	24
21.	Політичний конфлікт	схема № 20	25
22.	Політична система суспільства	схеми № 21а, 21 б	26
23.	Типологія політичних систем	схема № 22	28
24.	Функції політичної системи	схема № 23	29
25.	Держава	схема № 24	30
26.	Типи держав	схема № 25	31

27.	Характерні особливості повноважень президента при різних республіканських формах правління	схема № 26	32
28.	Структура держави	схема № 27	33
29.	Функції держави	схема № 28	34
30.	Правова держава	схема № 29	35
31.	Соціальна держава	схема № 30	36
32.	Поліційна держава	схема № 31	37
33.	Громадянське суспільство	схема № 32	38
34.	Політична партія	схема № 33	39
35.	Класифікація політичних партій	схема № 34	40
36.	Партійна система	схема № 35	41
37.	Громадсько-політичні організації і рухи	схеми №№ 36 а, 36 б, 36 в	42
38.	Об'єднання громадян	схема № 37	45
39.	Вибори та виборче право	схема № 38	46
40.	Виборча система	схема № 39	47
41.	Міжнародні відносини	схема № 40	48
42.	Глобальні проблеми сучасності	схема № 41	48
43.	Термінологічний словник		50
44.	Список рекомендованих джерел та літератури		57

Пояснювальна записка

В умовах розбудови незалежної України, становлення громадянського суспільства та правової держави надзвичайно важливого значення набуває формування у громадян, особливо молоді, високої політичної культури. Саме з цією метою у вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації введено курс політології.

Основним завданням курсу політології є формування у молоді знань про розвиток світової та вітчизняної політичної думки, сутність і механізми здійснення політичної влади в суспільстві, діяльність суб'єктів політики і політичних інститутів. Вивчення політології дає можливість здобувачам вищої освіти зрозуміти складність процесів державотворення в Україні, свою роль і відповідальність в сучасних суспільно-політичних процесах.

Політична наука покликана дати необхідно кожному громадянину знання про політичні реалії, норми політичного життя, політичної поведінки та певні політичні цінності.

В процесі вивчення курсу політології, здобувачі вищої освіти повинні засвоїти головні поняття і категорії політичної науки, зокрема такі як: «політика», «влада», «державна», «політичний режим», «політична система», «політичний конфлікт», «політична партія», «партійна система», «громадсько-політична організація», «зовнішня політика» і т. д. Без розуміння і усвідомлення головних політологічних понять і термінів, оволодіти основами політичної науки неможливо. Однак, як показує практика, саме вивчення понять і термінів викликає у здобувачів вищої освіти певні труднощі.

Даний навчальний посібник, який складено на основі навчальної програми з політології для здобувачів вищої освіти, якраз і покликаний допомогти їм у засвоєнні основних понять і термінів політичної науки.

Схеми складено на основі програмного матеріалу з використанням комплексного міждисциплінарного підходу, з урахуванням надбань світової та вітчизняної науки. Даний посібник можна використовувати під час лекційних занять, при підготовці до семінарів, а особливо під час самостійної роботи студентів. «Курс політології в схемах» повинен стати своєрідним довідником для здобувачів вищої освіти, які вивчають дану дисципліну. Звичайно, слід розуміти, що не можна обмежувати вивчення політології лише на основі схем, але їх використання повинно полегшити процес оволодіння політичною наукою, активізувати навчально-пізнавальну роботу здобувачів вищої освіти.

Під час роботи над посібником було використано: «Політологія». Посібник для студентів вузів за редакцією О.В. Бабкіної та В.П. Горбатенка. К. 1998 р., В.М. Ніконенко «Політологія» (курс лекцій). Т. 1992 р., В.М. Піча, Н.М. Хома «Політологія. Конспект лекцій». Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. К. 1999 р., а також інші джерела.

ПОЛІТОЛОГІЯ		
– це наука про політику та її взаємовідносини з людиною і суспільством, про закономірності розвитку політичного процесу, про функціонування політичної системи і влади, про сутність, форми, методи діяльності суб'єктів політики. Політологія описує, пояснює і прогнозує політичні явища і процеси, розкриває їх закономірності		
Поняття «політологія» утворилося з двох грецьких слів – politike (державні справи) і logos (вчення).		
Основні етапи становлення як науки та навчальної дисципліни		
1.	XV-XVII ст.	Основи наукової політичної теорії було закладено Н. Макіавеллі, Ж. Боденом, Т.Гоббсом, Дж. Локком, Ш. Монтеск'є.
2.	Друга половина XIX ст. - 1857 р.	Ф.Лейбер починає читати курс політології у Колумбійському коледжі.
3.	1880 р.	Колумбійському коледжі в створюється перша школа політичної науки, що поклало початок активному формуванню в США системи політологічних навчальних закладів.
4.	1903 р.	Було створено Американську асоціацію політичних наук.
5.	1896 р.	італійський політолог і соціолог Г.Моска публікує книгу «Елементи політичної науки», що дає підстави говорити про поширення політичної науки у Європі з кінця XIX ст.
6.	Париж, 1948 р.	на Міжнародному колоквіумі з політичних наук визначено зміст предмета політології та рекомендовано включити курс політології для вивчення в системі вищої освіти як загальнообов'язкової дисципліни. Відбулося становлення політології як науки.
7.	1949 р.	Утворено Міжнародну асоціацію політичних наук.

ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ, КАТЕГОРІЇ І МЕТОДИ ПОЛІТОЛОГІЇ.

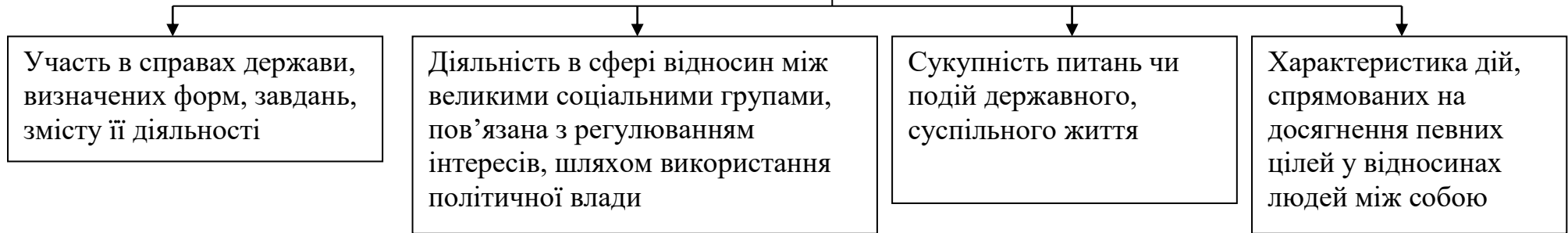
ОСНОВНІ ЕТАПИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Основні етапи	Особливості і характерні риси	Основні представники
Політичні вчення Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Китай, Індія, Асирія, Іран)	Політична думка не виділялася в самостійну галузь знання, відображалася в міфологічній формі, панувало розуміння божественного походження влад	Хаммурапі, Заратустра, Лао-Дзи, Шан-Ян, Мо-Цзи, Конфуцій, Будда.
Політичні вчення Древньої Греції та Древнього Риму	Поступове звільнення політичних поглядів від міфологічної форми, відокремлення їх як відносно самостійної частини філософії; аналіз устрою держави, класифікація форм державної влади, визначення ідеальної форми правління.	Гомер, Піфагор, Геракліт, Демокріт, Піфагор, Сократ, Платон, Аристотель, Сенека, Цицерон.
Політичні вчення Середньовіччя	Розвиток соціально-політичної думки в основному зусиллями політичних діячів. Обґрунтування теологічної теорії політичної влади. Роль релігії і держави в політиці.	Августин (Блаженний), Тома Аквінський, Марсилій Падуанський, В. Оккам, А. Данте.
Політичні вчення епохи Відродження і Просвітництва	Розвиток гуманістичних начал в політичній теорії, звільнення від теології. Аналіз проблем прав і свобод людини, закону і держави, демократичного устрою суспільного життя.	Н. Макіавеллі, М. Лютер, Т. Мор, Т. Кампанелла, Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Т. Мюнцер, Б. Спіноза.
Політичні вчення Нового часу і XIX ст.	Формування ліберальної політичної ідеології. Обґрунтування необхідності політичної влади. Характеристика правової держави і громадянського суспільства. Формування концепції прав людини і громадянина.	Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Констан, І. Бентам, О. Конт, Т. Пейн, К.А. Гельвецій, П. Гольбах, О. Гамільтон, І. Кант, Г. Гегель.
Політичні вчення XX ст.	Розробка теорії демократії та теорії еліт. Дослідження політичних партій та політичних систем. Концепція політичної модернізації. Теорія планування. Розробка концепції тоталітаризму.	Г. Моска, Р. Міхельс, М. Вебер, Р. Арон, Х. Арендт, З. Бжезінський, Р. Даль, А. Бентам.

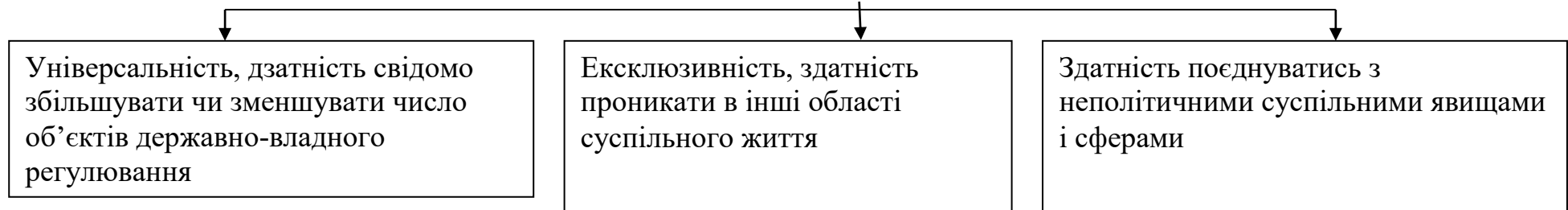
РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

Етапи	I. Київська Русь	II. Галицько-Волинська і Польсько-Литовська держави	III. Національно-визвольна революція під проводом Б. Хмельницького	IV. Під владою Російської імперії	V. Радянська Україна	VI. Україна - незалежна держава
Хронологія	IX-XIII ст.	XIV-перша пол. XVII ст.	Середина XVII-кінець XVIII ст.	Кінець XVIII ст. поч. XX ст.	20-80-і рр. XX ст.	З 1991р. ь
Особливості	Порушувались такі політичні проблеми як забезпечення незалежності та єдності Русі, утвердження рівноправного статусу Київської Русі на міжнародній арені, засудження князівських міжусобиць, селянських і міських заворушень, дотримування присяги та норм права князями і т.п.	Загальмування розвитку політичної думки. Основні політико-правові ідеї зводились до поглядів щодо централізації держави, зміцнення королівської влади, існування 2-х напрямів: полемічного та ку льтурно-освітнього	Активізація української політичної думки. Цей етап характерний посиленою увагою до осмислення проблем міжнародних союзів і міждержавних об'єднань України з Польщею, Росією, Османською імперією та ін. державами, визнанням політичного статусу укр. народу, створенням конституційно-правових документів.	Існування великої кількості політичних концепцій різного ідеологічного спрямування. Перші спроби наукового обґрунтування права українського народу на самовизначення.	Панування комуністичної ідеології. Політологію оголошено «буржуазною лженаукою». Виникнення дисидентського та правозахисного рухів.	Відродження політології як науки. Спроби філософсько-політичного осмислення української незалежності, визначення шляхів та напрямків політичного розвитку держави, аналіз і прогноз політичної ситуації.
Основні твори і джерела	«Слово про закон і благодать», «Руська правда», «Повчання», «Слово про Ігорів похід».	Судебник 1648р., Литовські статuti 1529, 1566, 1588рр. «Напученя королю» польському Сигізмунду» , «Апокрисис», «Синод брестський» та інші.	«Березневі статті» (1654) «Гадяцький трактат» (1658) «Мир з Богом людині», «Синопис», «Конституція 1710р.» «Про смиренність найвищих»	«Історія Русів», «Книга буття українського народу», «Переднє слово до громади», «Лекції з історії українського права», «Право України на свою державність», «Соціальні науки і право», «Основи Конституції України» та ін.	«Количественные методы в американской политологии» (1979) «Политологическая жизнь общества: вопросы теории», (1989)»Демократія і бюрократія» (1988).	«Україна на порозі XX ст. Політичний аналіз»(1995), «Нова Україна, якою я її бачу» (1995), «Бесконечно диячещее настоящее. Украина: четыре года пути»(1995), «Укр. Політологія: витоки та еволюція», «Політичні об'єднання України», «Теорія української політології».
Представники	Митрополит Іларіон, монахи-літописці Нестор і Сильвестер, князі Ярослав Мудрий, Володимир Мономах.	В. Суразький, С. Оріховський, З. Копистенський, І. Вишенський, Г.і М. Смотрицькі, Ю. Рогатинець, К. Ставровецький С. і Л. Зизанії, Філалет, П. Могила.	Б. Хмельницький, І. Виговський, Ю. Немирович, І. Мазепа, П. Орлик, І. Гізель, Л. Баранович, І. Галятовський, Ф. Прокопович, С. Яворський, С. Климовський, Г. Сковорода.	М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш, В. Каразин, В. Капніст, Я. Козельський, В. Антонович, М. Грушевський, С. Подолинський, М. Драгоманов, І. Франко, С. Петлюра, Є. Чикаленко, Д.Донцов, М. Міхновський.	С.Б. Меліхов, А.А. Лузан, В.І. Смолін, В. Даниленко, А. Г. Слюсаренко, М.В. Томенко, В. Черняк, І. Ружичка, В.І. Терещенко, І. Драч, В. Чорновіл.	Д. Видрін, Д. Табачник, В. Гриньов, А. Деркач, С. Веретенников, А. Єрмолаєв, Є. Бистрицький, В. Полохало, М. Томенко, Ф.М. Кирилюк, Є.Бистрицький, А.О. Білоус, В. Литвин, В.М. Ніконенко.

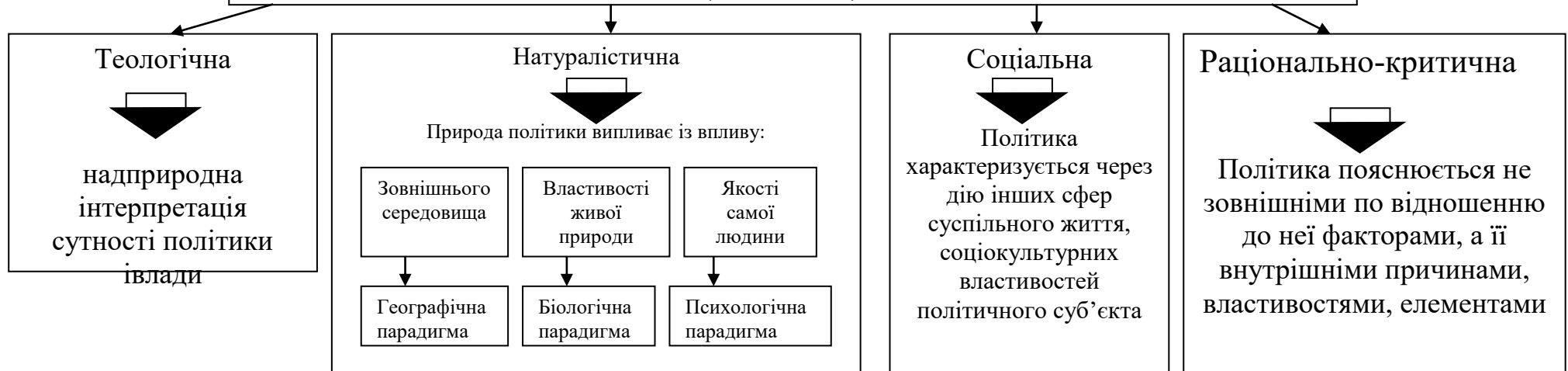
ПОЛІТИКА

ВЛАСТИВОСТІ

ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ (ПІДХОДИ) ПОЯСНЕННЯ ПОЛІТИКИ

Основні функції політики

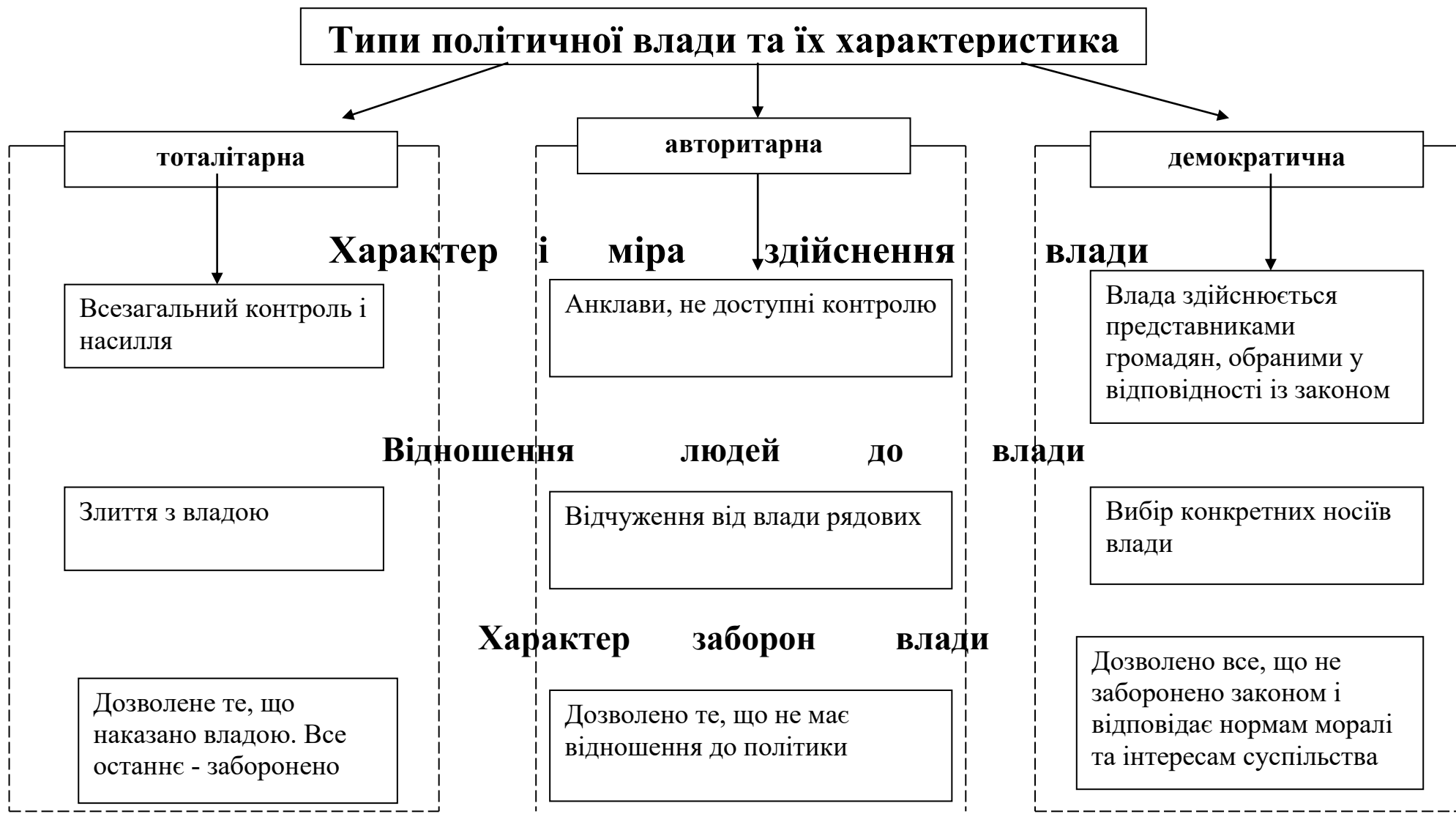

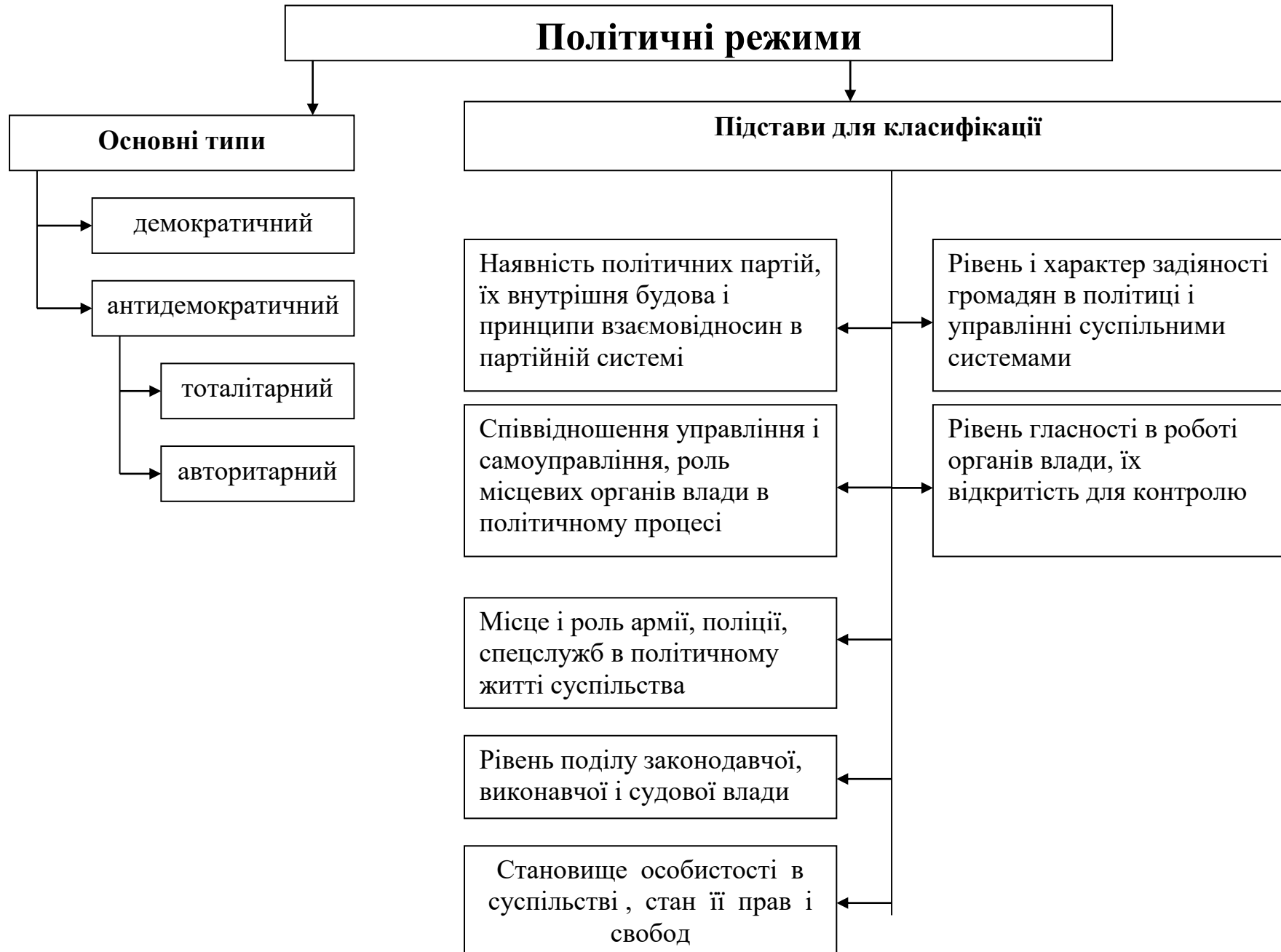
Схема № 10

Демократичний політичний режим

спосіб функціонування політичної системи суспільства, що ґрунтується на визнанні народу як основного носія державної влади, на його праві брати участь у вирішенні державних і громадських справ і наділенні громадян досить широким колом прав і свобод

Характерні риси

Вибори представницьких органів державної влади і місцевого самоуправління шляхом загальних виборів при таємному голосуванні

Наявність в парламенті виключного права видавати загальнодержавні закони

Поділ законодавчої, виконавчої і судової влади, наявність механізму стримування у відносинах між ними

Багатопартійність, наявність в партійній системі політичних партій як правлячих, так і опозиційних

Прийняття політичних рішень більшістю при повазі і інтересів і прав меншості

Відсутність в політичних партій безпосередньо публічної влади як відносин

Гарантії функціонування

Створення системи контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю державних органів і апарату

Ліквідація системи привілеїв, пов'язаних із володінням владою

Наявність можливостей для своєчасного повного політичного інформування громадян

Спрощення процедури відкликання депутатів і зміни чиновників

Гарантії рівноправності громадян, визначення права кожної людини на критику влади і будь-яких її представників

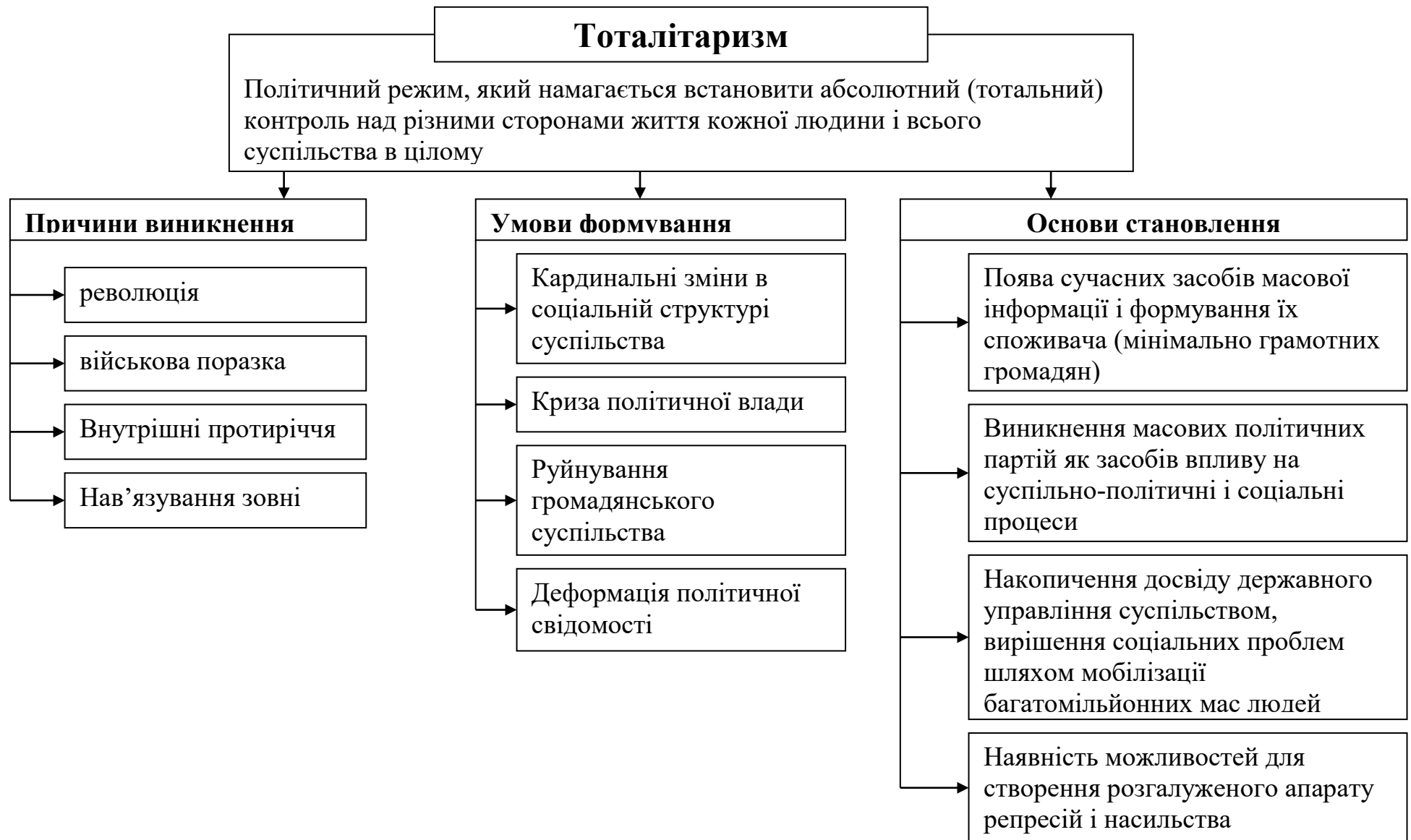

Схема № 17

Форми національно - державного устрою

УНІТАРНА (ЄДИНА) ДЕРЖАВА

Характеризується
централізованим
керівництвом адміністративно
– державними одиницями :
відсутністю відокремлених
(самостійних) державних
утворень . Це єдина ,
неподільна держава .
Можлива широка
територіальна або
національна автономія .
національна автономія.

ФЕДЕРАЦІЯ

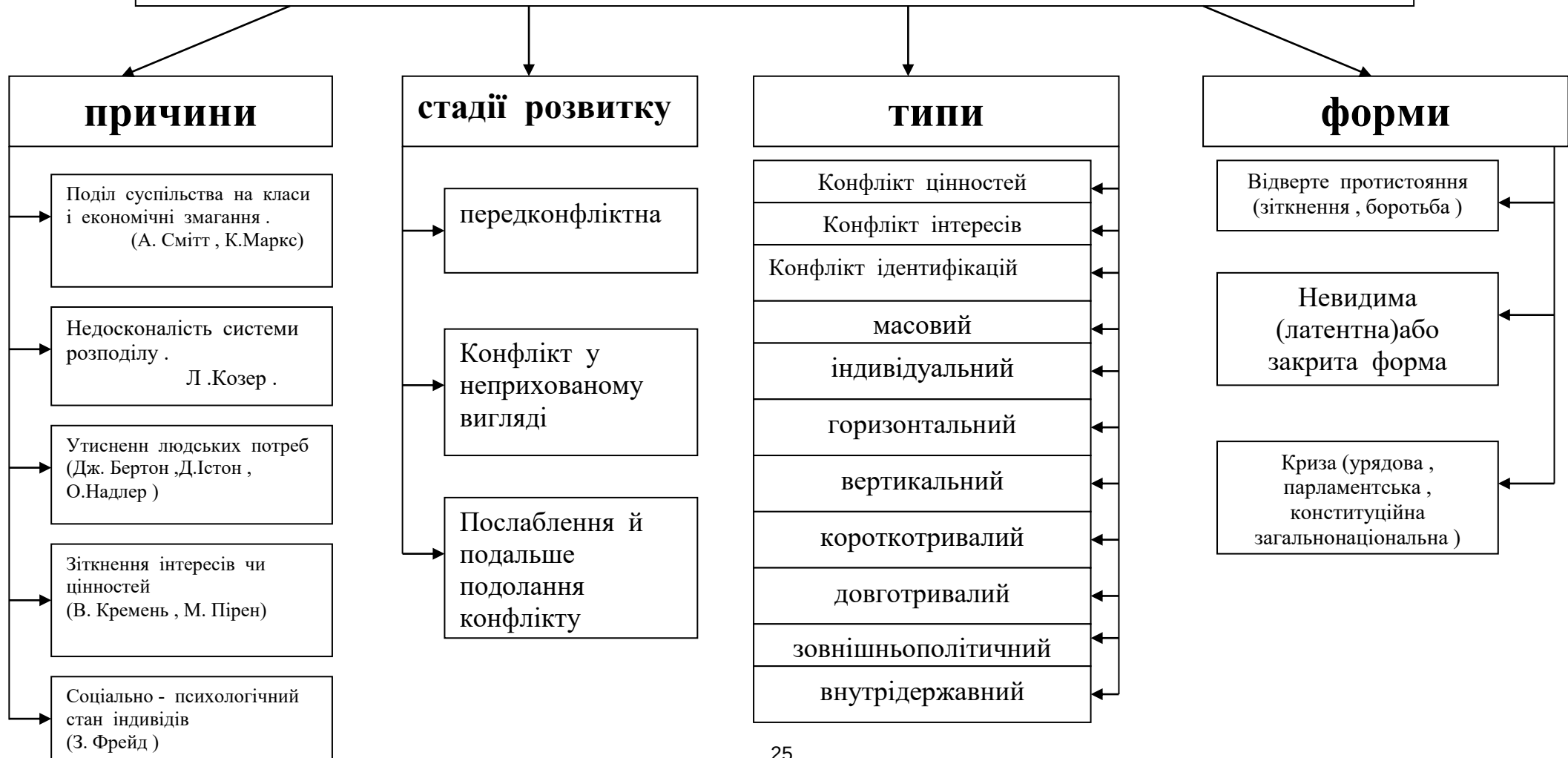
Об'єднання двох або кількох
територіальних одиниць (штатів,
земель , провінцій , кантонів ,
республік , областей і т . п .) в
одну державу . При цьому вони
володіють значною політичною,
економічною , культурною
самостійністю і мають свій
адміністративно –
територіальний устрій .
територіальний поділ.

КОНФЕДЕРАЦІЯ

Об'єднання держав для
координації якогось виду
державної діяльності . В
цьому міждержавному
союзі всі його члени
абсолютно автономні ,
мають незалежну систему
державних органів і
законодавство , самостійне
громадянство , свою
валюту , національні
війська.

Політичний конфлікт

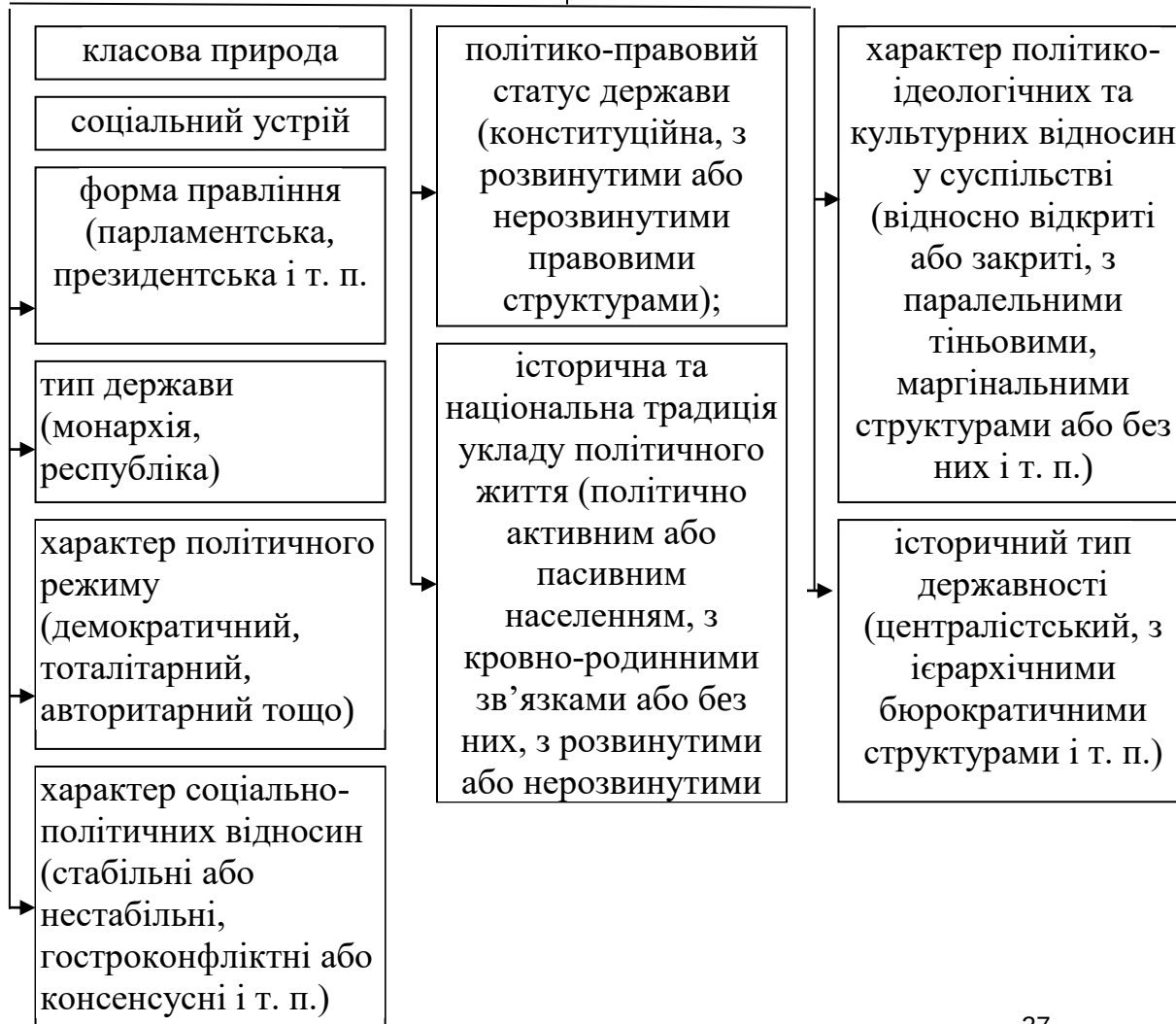
- це зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів, пов'язане з боротьбою за політичну владу;
- це постійно діюча форма боротьби за владу в конкретному суспільстві.

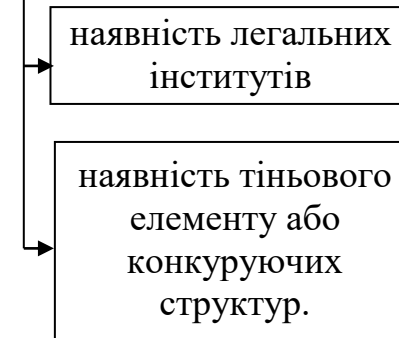

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА

Основні характеристики політичної системи конкретного суспільства:

складові елементи політичних систем пострадянських країн:

Складові частини тіншової політичної системи:

Держава

-політична , територіальна спільність класового суспільства , яка з допомогою механізму публічної влади забезпечує основи існування індивіда і суспільства , а також суверенітет народу .

Концепції походження і сутності ДЕРЖАВИ

патріархальна (Р. Філмер)

теократична, або божествена

насильницька (Є.Дюринг, Л Гумплович)

«суспільного договору»
(Г.Гроцій, Ж.Ж.Руссо, Дж . Локк)

соціально – економічна (К. Маркс)

органічна (Дж.Фортеск'ю , Р.Вормс)

психологічна (Ж.Бордю)

Основні атрибути ДЕРЖАВИ

територія

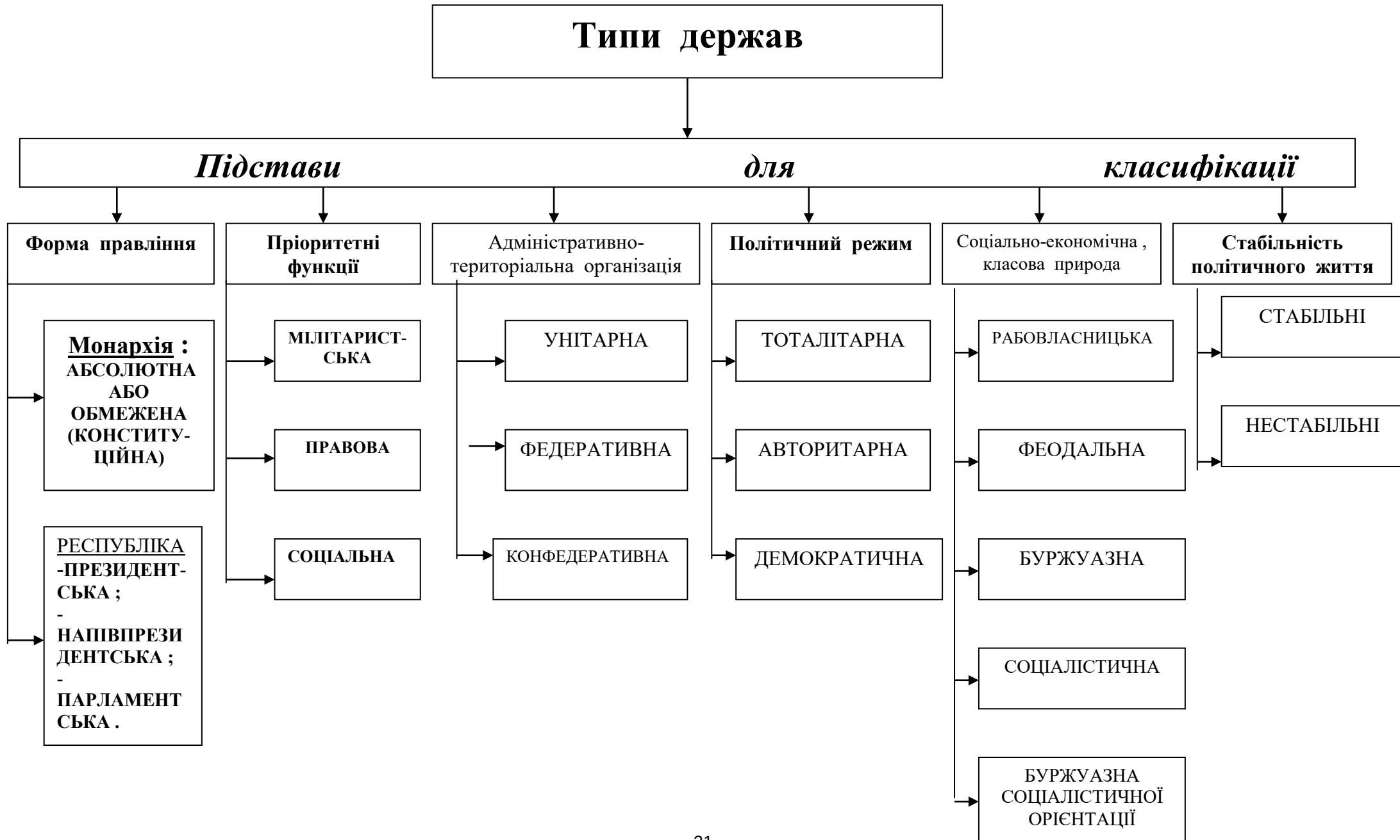
населення

публічна влада

податкова система

збройні сили

державна символіка

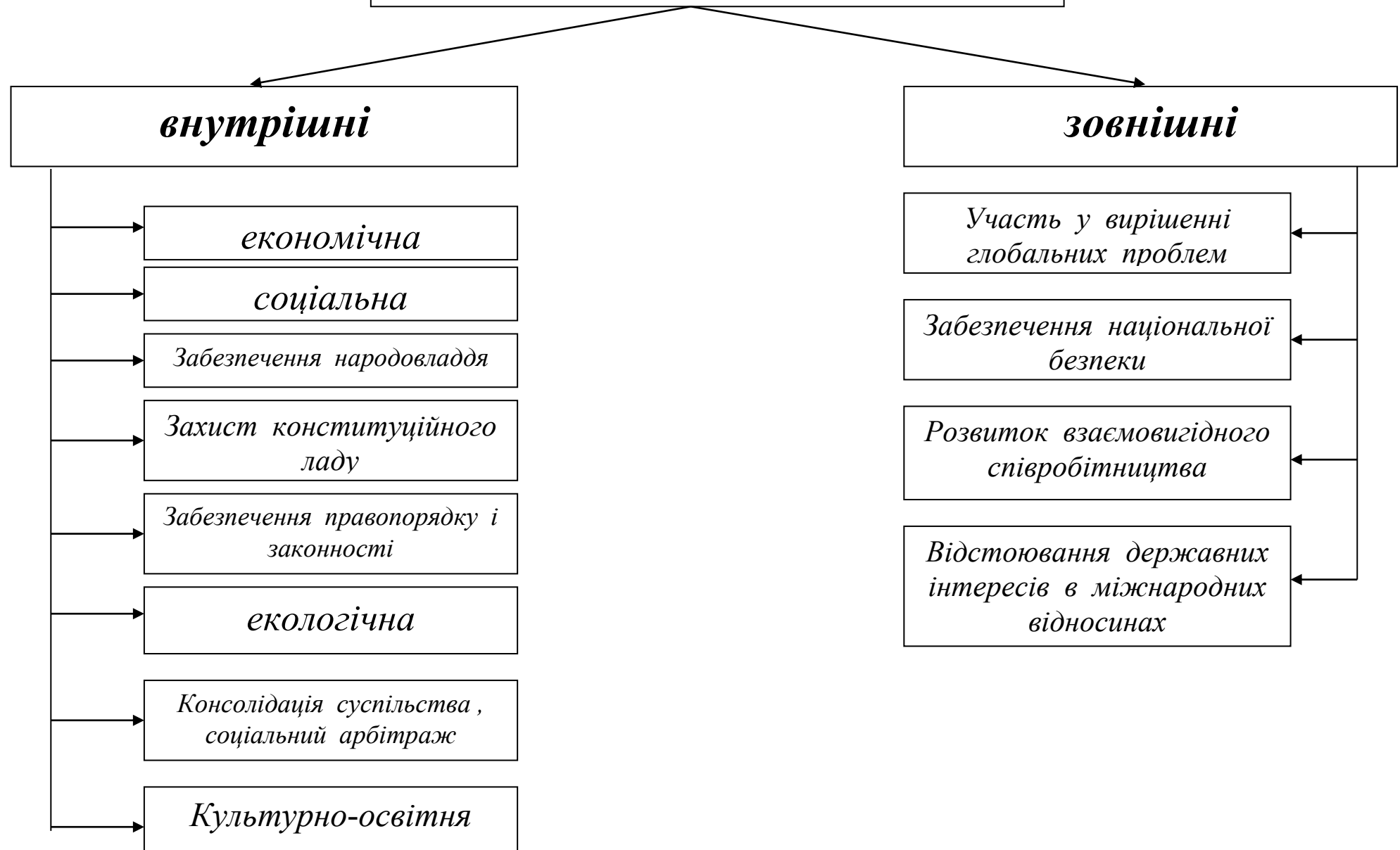
Характерні особливості повноважень президента при різних республіканських формах правління

Структура держави

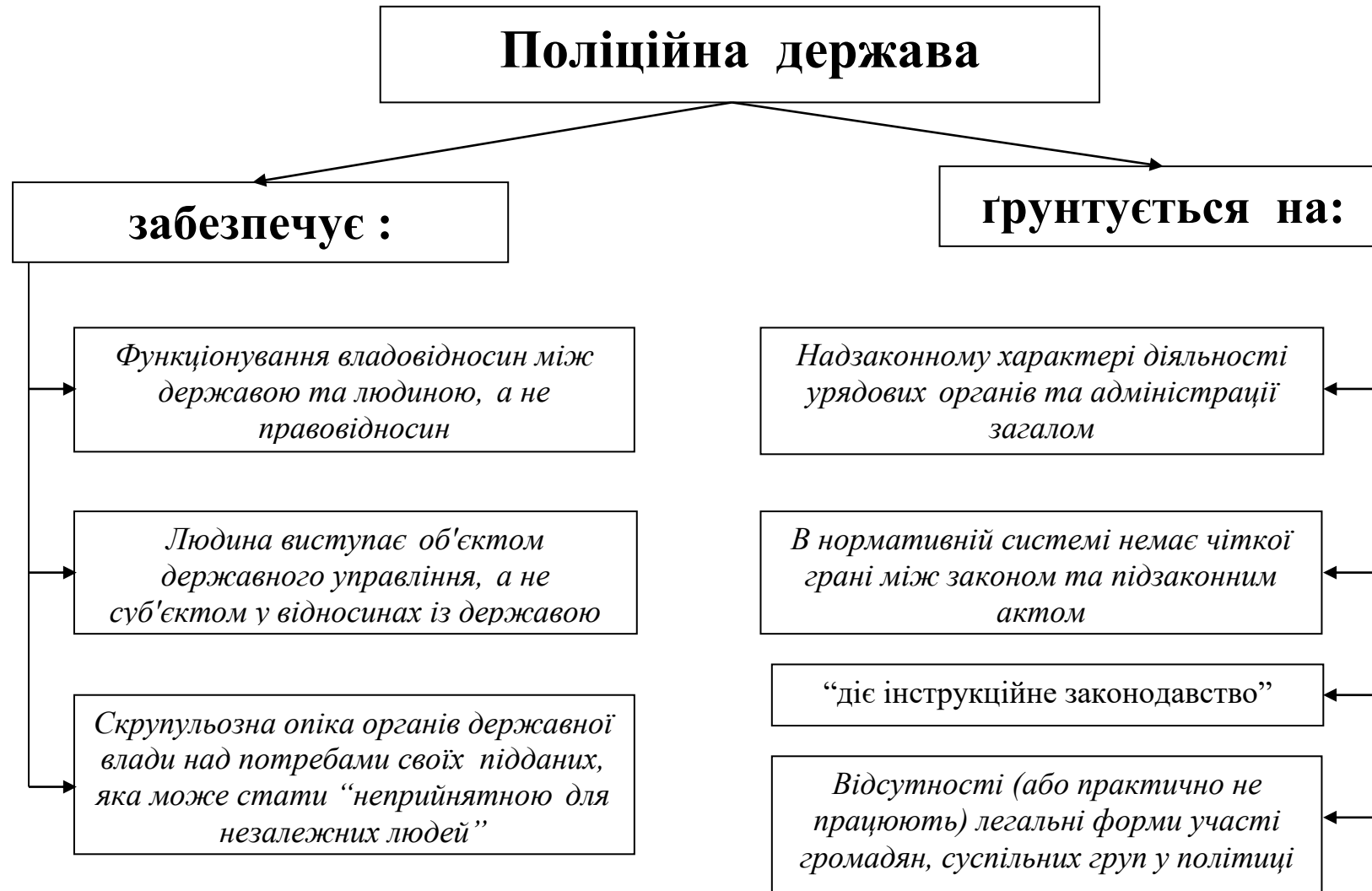

Функції держави

Громадянське суспільство

Сукупність суспільних відносин, формальних і неформальних структур, які забезпечують умови життєдіяльності людини, задоволення і реалізацію різних потреб та інтересів особистості, соціальних груп і прошарків.

основи

економічна

багатопланова економіка

різноманітні форми власності

регульовані ринкові відносини

політична

децентралізація владних повноважень

розподіл влади

політичний плюралізм

Доступ громадян до участі в державних і суспільних справах участі

Верховенство закону і рівність всіх перед ним

духовна

Відсутність монополії одної ідеології і світобачення

Свобода совісті

Цивілізованість, висока духовність і моральність

характерні ознаки

Наявність в суспільстві вільних власників засобів виробництва

Розвиток і розгалуженість демократії

Правова захищеність громадян

Визначений рівень громадської культури

Принципи функціонування

Приватна власність на засоби виробництва

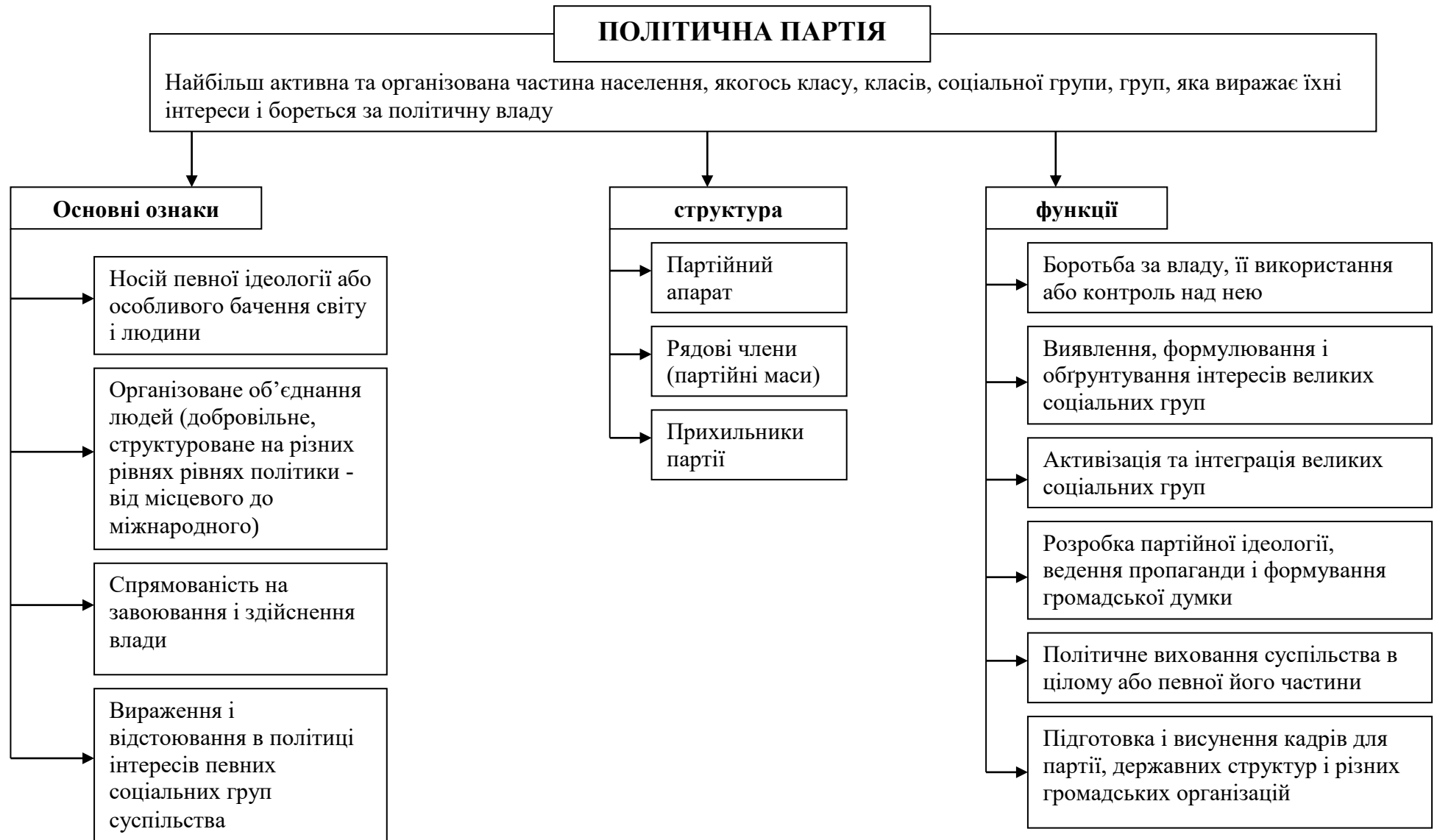
Індивідуальна свобода і самостійність особистості

Народний суверенітет, верховенство і повноваддя народу

Інформованість громадян про діяльність держави і суспільства

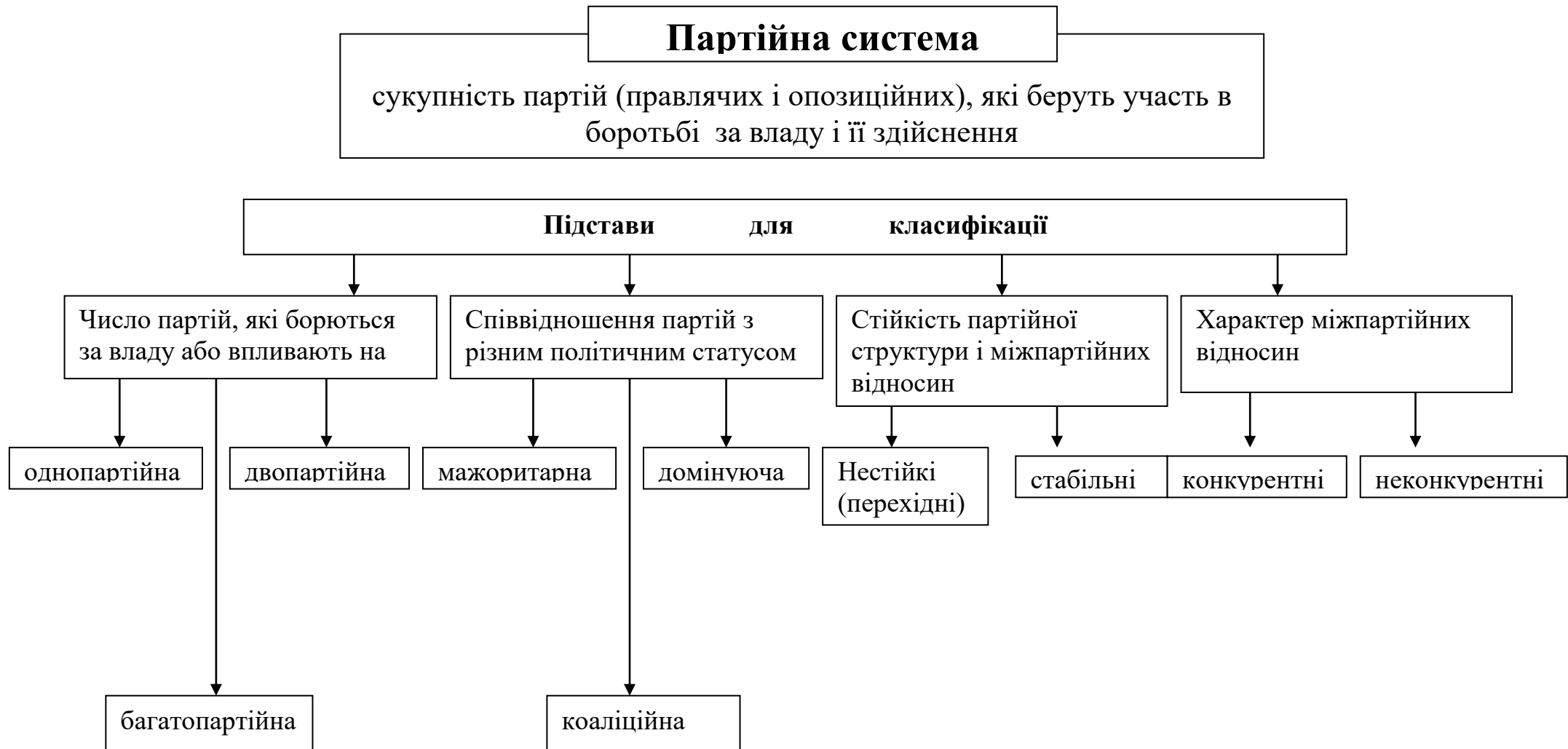
Свобода формування суспільної думки

Справедливість законів і їх справедливість

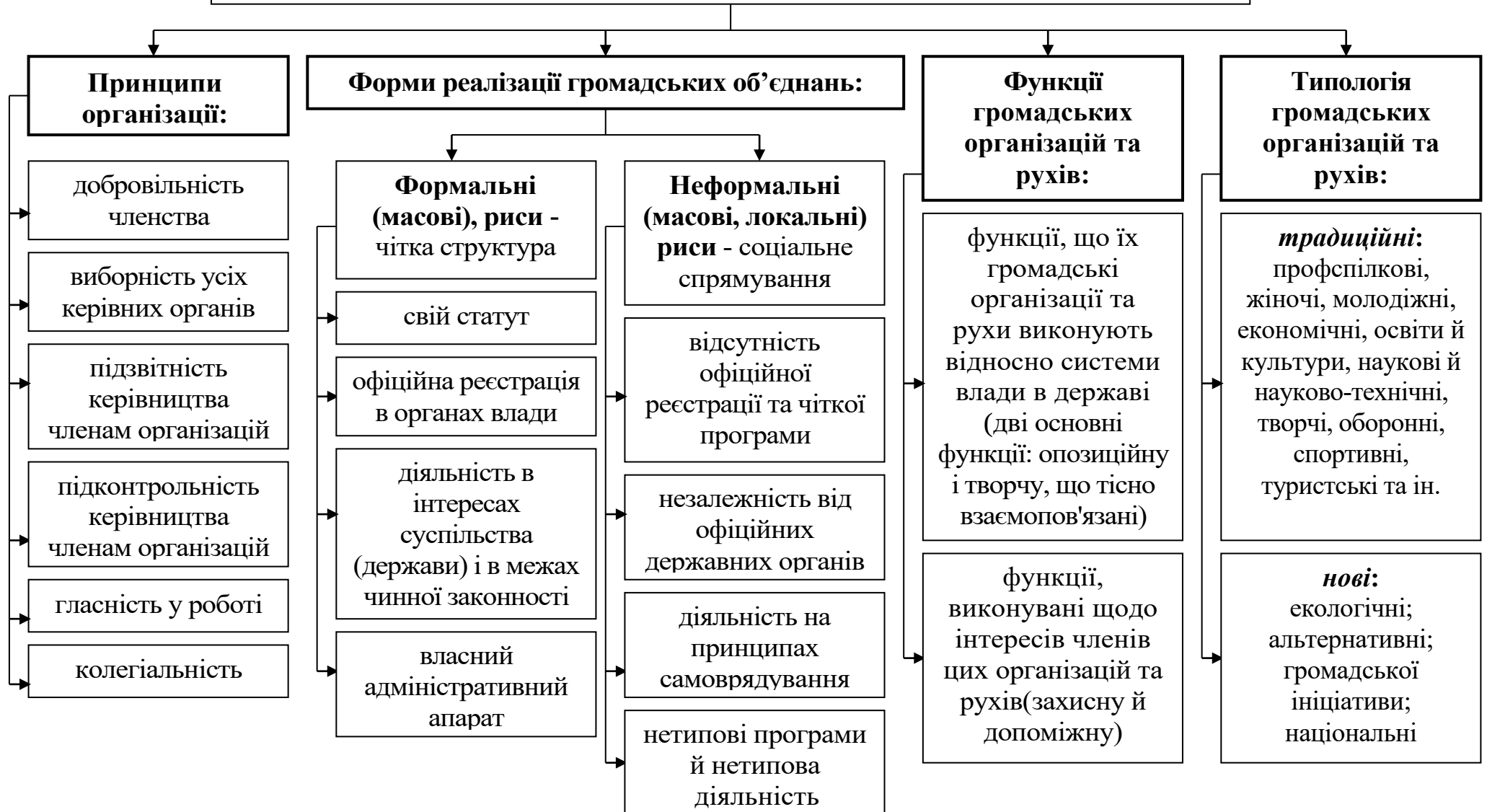
Класифікація політичних партій

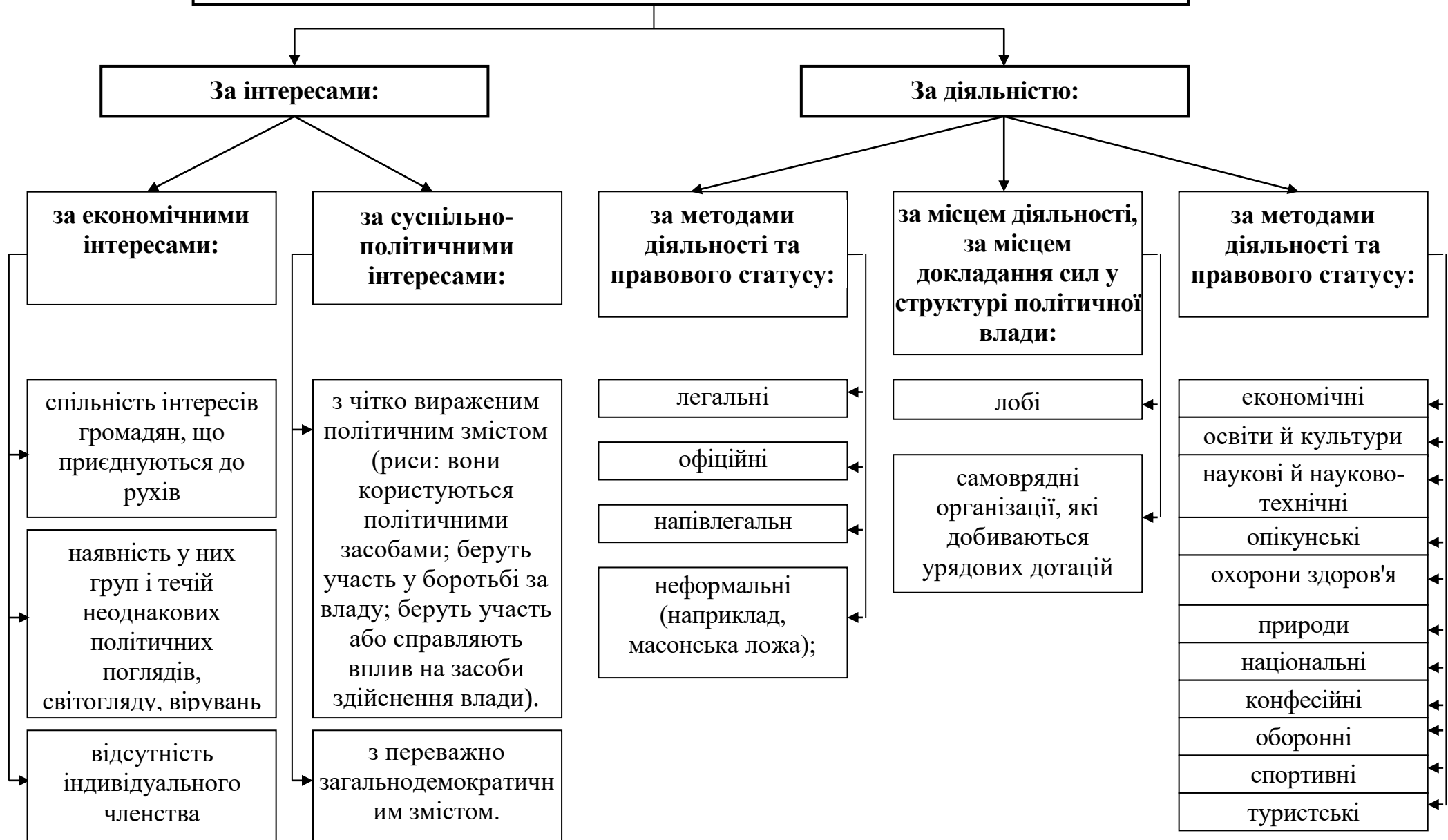

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ

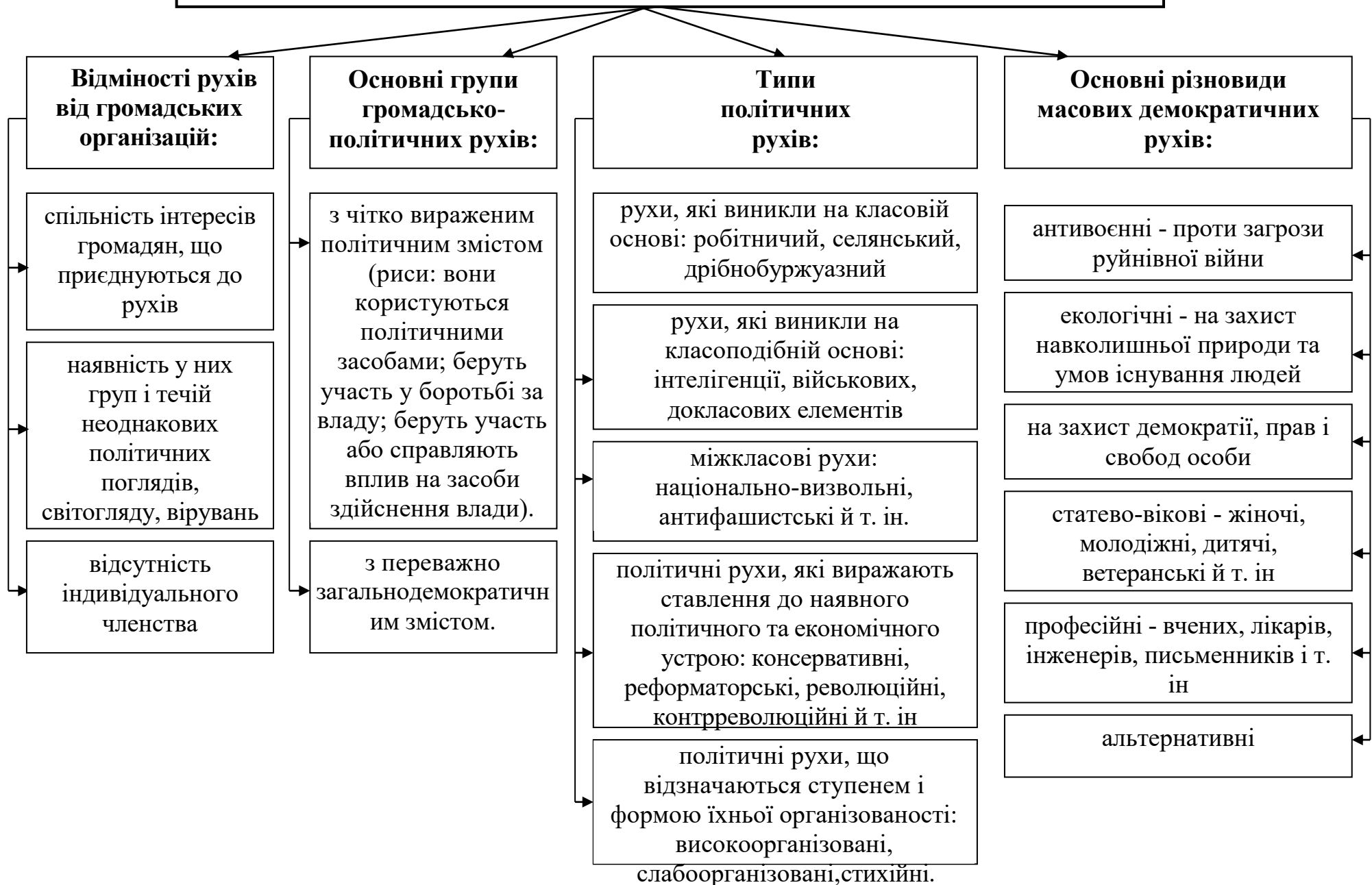
це добровільні об'єднання громадян, що виникають згідно з видами діяльності, соціальної активності й самодіяльності для задоволення й захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, діють відповідно до завдань і цілей, закріплених у їхніх статутах.

Класифікація громадських організацій та рухів

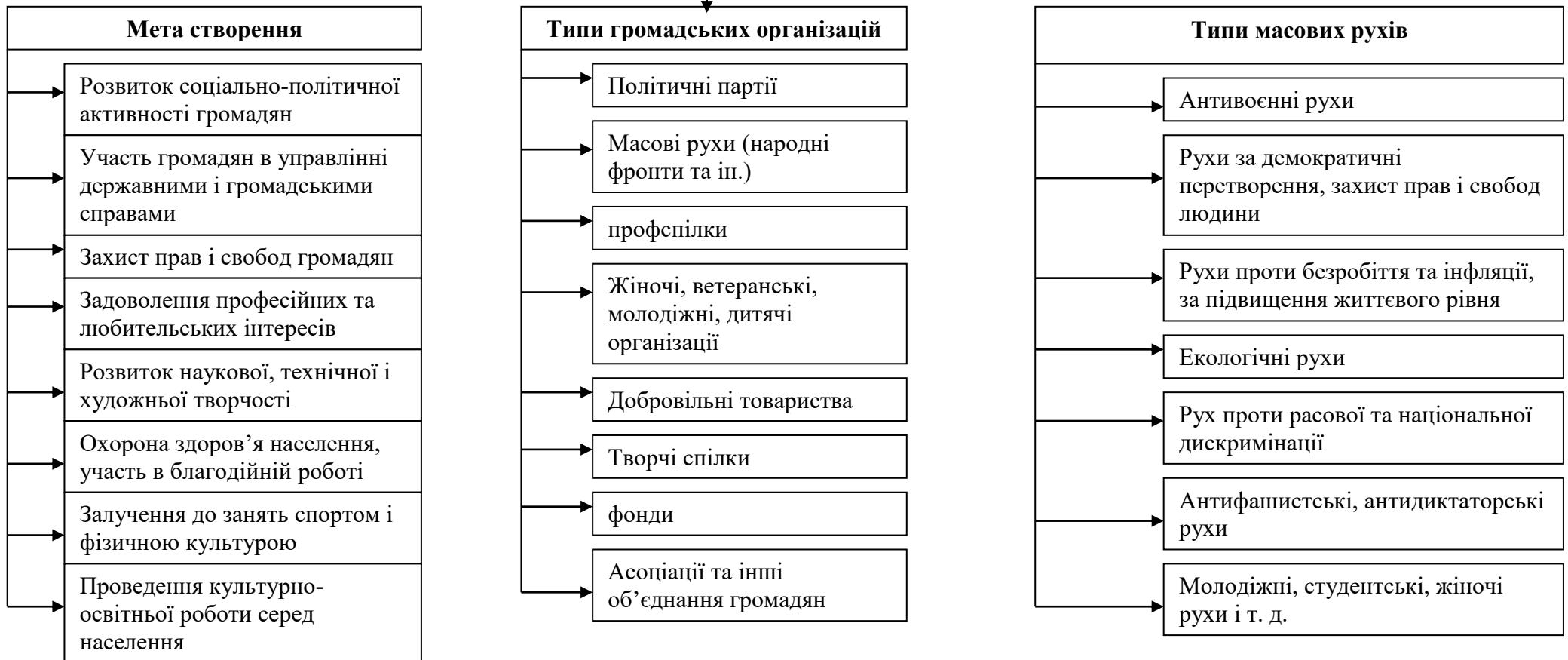

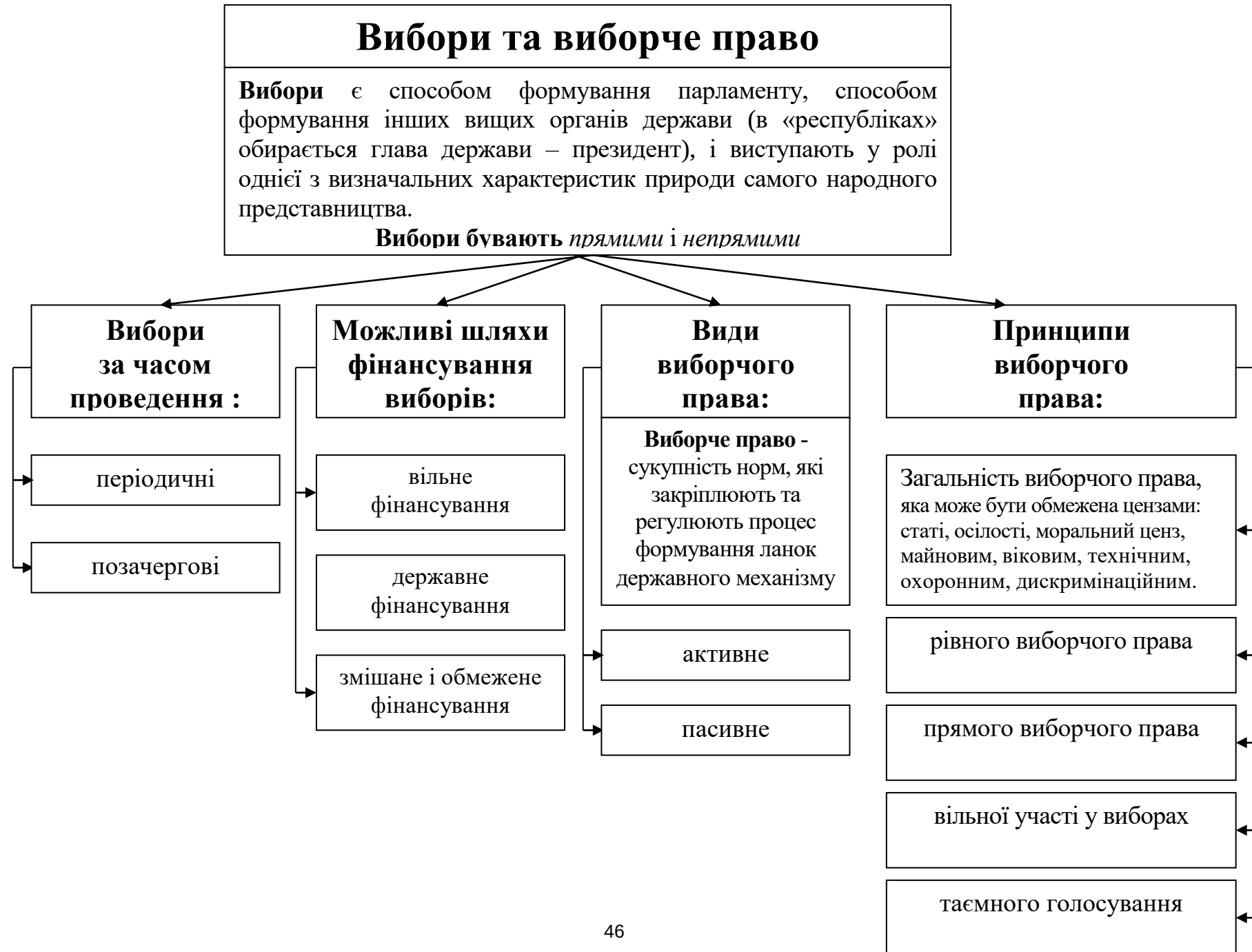
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ

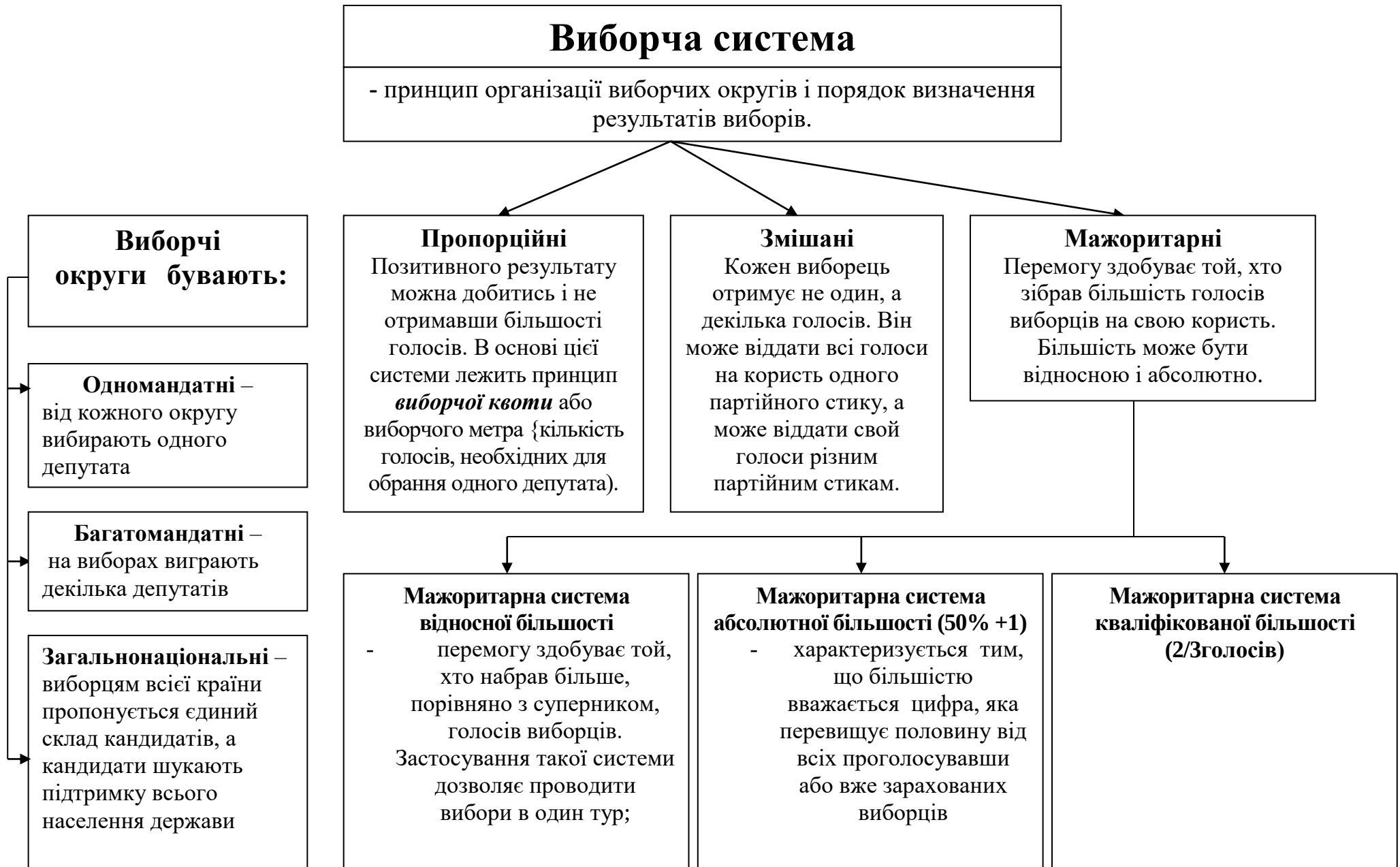

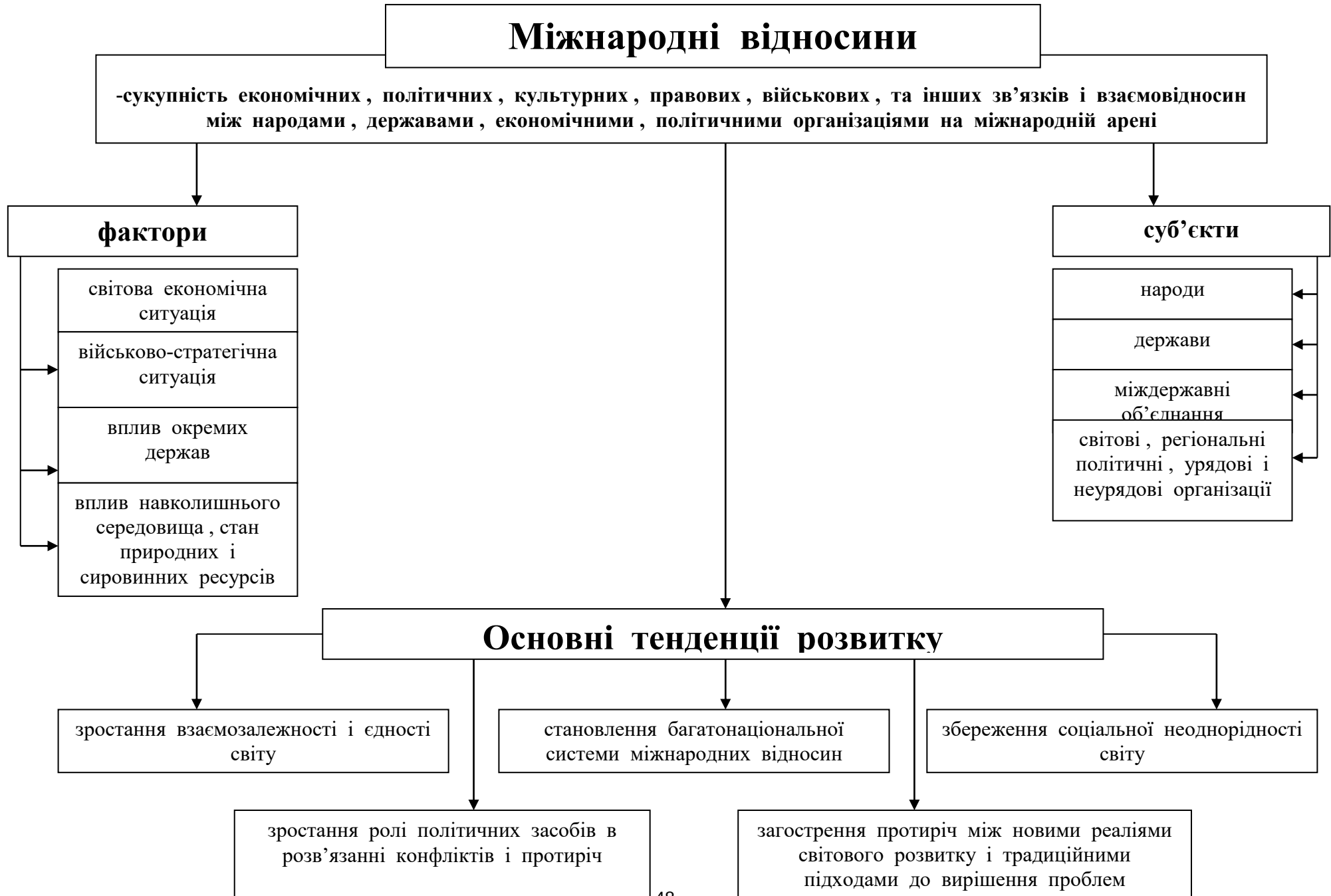
Об'єднання громадян

це добровільні об'єднання, що виникають у результаті вільного і свідомого волевиявлення громадян на основі спільності інтересів і діють відповідно до завдань і цілей, закріплених у їхніх статутах

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсентизм (від лат. Absentia - відсутність) - ухил виборців від участі у виборах.

Авторитаризм (від лат. auctor - засновник, творець і auctoritas - думка, право) - політичний режим, зміст правління якого полягає у концентрації влади в руках одного або декількох лідерів, що не приділяють уваги досягненню суспільної згоди відносно легітимності їх влади.

Акламація (від лат. acclamatio) - прийняття рішення зборів шляхом викриків та інших зовнішніх виразів волі.

Актор - суб'єкт політики.

Анархізм - теорія і політична течія, орієнтована на досягнення бездержавної організації суспільства.

Антиутопія - твір песимістичного напрямку, що зображує негативні сторони втілення якої-небудь утопії.

Аристократія (від грець, aristocrasy - кращий, знатніший) - влада кращих. Платон і Аристотель під аристократією розуміли правління освічених, професійно підготовлених людей, що володіють мистецтвом політики (управління). У сучасній мові під аристократією розуміється представництво вищих верств населення, що унаслідувало своє майно, знатність за походженням.

Артикуляція інтересів (від лат. aggregare - приєднувати) - погодження приватних вимог, їх об'єднання, встановлення між ними певної ієрархії.

Біхевіоралізм (від лат. behavior - поведінка) - поведінковий підхід у політології, що розглядає політичні явища через поведінку конкретних індивідів. Деякі західні політологи вважають за доцільне використовувати цей термін, в той час як у психології і філософії використовується термін «біхевіоризм».

Бюрократія - система управління, що здійснюється особливою верствою людей, які покликані забезпечити ефективне функціонування державних та інших соціальних інститутів, мають специфічні обов'язки і працюють у відповідності з ієрархією повноважень.

Вектори - спосіб формування органів державної влади і наділення повноваженнями посадової особи через волевиявлення громадян.

Вербальний (від лат. verbalis - усний) - словесний.

Верифікація - одне з основних понять позитивізму, вимога перевірки правдивості і неправдивості теоретичних положень практичним шляхом.

Вето (від лат. veto - забороняю) - 1) заборона, що накладається одним органом влади на рішення іншого, наприклад, право президента не підписувати закон, повертати його парламенту на повторний розгляд; 2) відмова однієї країни схвалити дії, запропоновані іншою країною або міжнародною організацією.

Виборча кампанія - дії безпосередніх учасників виборів: висування кандидатів, розробка перевиборних програм, агітація та інші роботи з виборцями.

Виборча процедура - заходи держави з організації і проведенню виборів.

Виборча система - це сукупність суспільних відносин предметом яких є формування органів державної влади і наділення повноваженнями посадової особи особливим способом - шляхом виборів. При широкому тлумаченні поняття виборчої системи включає у себе громадські процеси і правила, пов'язані з виборами. У вузькому розумінні виборча система - спосіб обліку голосів виборців і розподілення місць в органах державної влади між кандидатами (групами кандидатів).

Виборчий поріг - найменша кількість голосів виборців, необхідна для вибрання одного депутата при пропорційній системі голосування.

Візуальний (від лат. *visuaalis* - зоровий) - безпосередньо спостережуваний неозброєним оком.

Гетерогенність (від грець. *heteros* - інший) - різновид.

Глобалізація - поширення економічних, політичних і культурних процесів за межі держав і формування на цій основі, нової цілісності світового простору.

Голосування преференційоване (від лат. *praeffere* - надавати перевагу) - різновид рейтингового голосування, коли виборець встановлює черговість кандидатів всередині партійного списку.

Голосування стратегічне - голосування, виборця не за кандидата, якому надається перевага (партію), а за найбільш прийнятний з тих, хто має шанси на успіх.

Гомогенність (від грець. *homos* - рівний, однаковий) - однорідність, єдність.

Графіті - плакати і написи на стінах.

Громадянське суспільство - сфера соціального життя, в якій люди взаємодіють самостійно і автономно у відношенні до держави.

Демократія - політичний режим, при якому народ має можливість реалізувати свою волю безпосередньо або через своїх представників, а влада несе відповідальність перед громадянами за свої дії у суспільній сфері.

Демократія представницька - опосередкована участь громадян у прийнятті рішень, вибір ними своїх представників в органи влади.

Демократія пряма - безпосередня участь громадян в обговоренні і прийнятті рішень.

Демократія участі - модель демократії, що передбачає безпосередню участь громадян у підготовці, здійсненні і прийнятті рішень у відповідності з принципом рівності.

Держава - організація політичної влади, яка поширюється на всю територію країни і її населення, володіє для цього спеціальним апаратом управління, видає обов'язкові для усіх накази і володіє самостійністю при вирішенні внутрішніх і зовнішніх проблем.

Детермінізм - теорія, яка розглядає всі явища-матеріального і духовного світу як взаємообумовлені: одне явище (причина) відтворює інше явище (наслідок).

Джерімандерінг (джерімандеризм) - специфічна нарізка виборчих округів, що переслідує політичні завдання. Ця технологія отримала назву від імені американця Елбріджа Джері. Вибраний у 1812 р. губернатором штату Массачусетс, він

здійснив таку нарізку округів для виборів у законодавчі збори штату, яка дозволила демократам отримати перемогу. Один з округів мав витягнуту і зігнуту форму і обрисами нагадував саламандру. Округ отримав назву Gerry's Mander (Джері-Мандра). Слово широко використовується в американському політичному лексиконі.

Диктатура - нічим необмежена влада, що спирається на насильство.

Електорат (від лат. elector - виборець) - 1) сукупність виборців, що голосують на виборах; 2) виборчий округ.

Еліта (від фр. elite - кращий, відбірний) - вищий, відносно закритий прошарок суспільства, який контролює його і основні економічні, політичні і культурні ресурси.

Елітологія - наукова дисципліна, що вивчає еліти.

Етатизм (від фр. etat - держава) - ствердження верховної ролі держави у організації життя суспільства.

Етнос - спільнота людей, що історично склалася на певній території, які володіють особливими рисами культури, мови, особливостями психічного складу; і усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших груп.

Етологія - наука про біологічні основи поведінки тварин.

Закон Дюверже - закономірність, виведена французьким політологом М.Дюверже у 1957 р., про вплив способу голосування (виборчої системи) на конфігурацію партійної системи. Дослідник врахував психологічну мотивацію виборців, їх бажання або небажання підтримувати кандидатів від дрібних партій.

Ідентифікація - ототожнення; кого-небудь, (чого-небудь) з ким-небудь (з чим-небудь).

Ідентичність - усвідомлення індивідами, що належать до однієї спільноти, своєї групової єдності і відмінності від інших.

Ідеологія - це система поглядів, теорій, доктрин, що виражають інтереси і владні прагнення окремих соціальних груп.

Імідж - сконструйований образ лідера, партії, руху, який може володіти будь-якими характеристиками, затребуваними послідовниками.

Імпічмент - процедура дострокового звільнення голови держави від посади і притягнення його до судової відповідальності.

Інавгурація - урочиста процедура вступу на посаду глави держави.

Інститут - соціальний, політичний (від лат. institutum - установа) - певна форма організації, що опирається на правила і упорядковані моделі поведінки і виконуюча певні функції у суспільстві.

Інституціоналізація - процес, а також результат процесу, в якому політичне (соціальне) явище стає упорядкованим, стандартизується за допомогою норм.

Конвенціональна участь - поведінка, яка використовує законні або ті, що відповідають загальноприйнятим нормам форми вираження інтересів і вплив на владу.

Консенсус - у політології згода між громадянами, їх готовність до взаємних компромісів і повага прав іншої сторони, це діяльність, направлена на досягнення громадянами згоди виключно мирними і ненасильницькими засобами.

Консенсус процедурний - готовність політичних суб'єктів дотримуватися правил боротьби, установлених конституцією і готовність використати демократичні процедури при вирішенні конфліктів.

Конституція - система традицій і законів, що установлює принципи організації і діяльності органів влади і управління, суду, свободи і обов'язків громадян. Більшість конституцій записані, інші записані частково, а інші є неписаними, наприклад, у Великобританії.

Конфедерація - союз юридичне і політичне незалежних державних утворень для здійснення конкретних сумісних завдань.

Конфесія - віросповідання.

Конфлікт - форма розвитку; протиріч, що виражається у безпосередньому протиборстві сторін.

Кооптація - поповнення новими членами складу якого-небудь виборного органу власним рішенням без проведення нових виборів.

Культура патріархальна - тип політичної культури, який характеризується відсутністю у населення інтересу до політики, сліпим підпорядкуванням владі, злиттям політичних орієнтацій з релігійними і соціальними.

Культура підданницька - тип політичної культури, який характеризується активною участю громадян у політиці незалежно від позитивного чи негативного відношення до політичної системи.

Культура політична - сукупність орієнтацій і моделей поведінки, що історично склалася у відношенні політичної системи, а також типових моделей функціонування інститутів, які складають цю систему.

Культура фрагментарна політична - тип політичної культури, який характеризується наявністю у населення різноманітних політичних орієнтацій, відсутністю процедур налагодження конфліктів і довіря між окремими верствами суспільства.

Легальність (від лат. *legalis* - законний) - відповідність влади діючим законам.

...

Легітимація (від лат. *legitimus* - законний) - це спосіб або процес, методом якого влада отримує виправдання.

Легітимність (від лат. *legitimus* - законний) - стан влади, коли вона визнається більшістю народу законною і справедливою.

Лібідо - сексуальна енергія, яка, згідно теорії З.Фрейда, лежить в основі розвитку особистості.

Лоббі - система контор і безпосередні агенти груп інтересів, які здійснюють тиск на державну і виконавчу владу з метою прийняття вигідних для цих груп рішень.

Лоббізм - тиск зі сторони певних груп інтересів на державну і виконавчу владу з метою прийняття вигідних для груп рішень.

Мажоритарний (від лат. *maior* - великий) - такий, що базується на більшості.

Мандат - доручення, повноваження (наприклад, депутатське), а також підтверджуючий їх документ.

Маніпулювання - 1) прихована дія, мета якої примусити кого-небудь до вчинків (бездіяння) всупереч його власним інтересам; 2) дії, мета яких не співпадає з офіційно проголошеною.

Маргіналізація - викликаний якими-небудь обставинами розрив індивіда із своєю соціальною групою без наступного входження в іншу.

Маргінальність - викликаний якимись обставинами розрив індивіда із своєю соціальною групою без наступного входження в іншу.

Меритократія (від лат. meritus - достойний і від грець. kratos - влада) - влада найбільш обдарованих, здатних, компетентних.

Методологія - 1) фундаментальні дослідницькі підходи в науці; 2) система загальних принципів, підходів і методів, які складають основу для даної науки; 3) наука про метод.

Мобілізація політична - активні дії населення, направлені на досягнення яких-небудь завдань, як наслідок впливу з сторони лідерів, політичних еліт або організацій.

Монархія (від грець, monarchia - єдиновладдя) - форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється одноосібно і переходить, як правило, за спадковістю.

Неконвенціональна поведінка - незаконна, або така, що протирічить загальноприйнятим політичним нормам.

Опозиція - у політології - 1) меншість, чії погляди і завдання відрізняються від поглядів і завдань більшості учасників політичного процесу; 2) організована група активних політичних суб'єктів, яка критикує офіційний урядовий курс і пропонує альтернативні проекти.

Остракізм – «суд черепків». Форма голосування у народних зборах стародавніх Афін. Ім'я неугодного політика писалося на черепках (остроконах). Якщо він отримував більше ніж половину голосів, то присуджувався до вигнання з міста на десять років з ліквідацією громадських прав і майна.

Парадигма - модель, прийнята у якості зразка для вирішення дослідницьких завдань; сталий зразок бачення явищ у певному світі.

Партійна система - сукупність зв'язків і відношень між партіями, які претендують на володіння владою в країні.

Патерналізм - установка на батьківську опіку, турботу старшого над молодшим.

Патримональний (від лат. patrimonium), спадковий, родовий.

Пацифізм - антивоєнний рух, відомий з ХІХ ст., представники, якого засуджують будь-які форми війни.

Поліархія - множинність, розосередження влади. Поняття у політичний лексикон було введено Р. Далем. Поліархія, в його розумінні - це реально існуючі режими, які в значній мірі відповідають демократичному ідеалу.

Поліс - невелике місто-держава і проживаюче навколо нього населення у Античній Греції.

Політизація - посилення впливу політики на інші сфери життя; надання політичного звучання певним значущим питанням суспільного життя; підвищення ролі держави у житті суспільства.

Політична партія - це організована група громадян, що виражає інтереси тих чи інших соціальних верств і яка прагне до реалізації своїх завдань шляхом боротьби за державну владу і її використання.

Політична система - це цілісна сукупність державних і недержавних суспільних інститутів, правових і політичних норм, взаємовідносин політичних суб'єктів, методом яких здійснюється влада і управління у суспільстві.

Політична участь - різноманітні форми непрофесійної політичної діяльності, яка характеризує ступінь реального впливу громадян на інститути влади і процеси прийняття рішень.

Політичний лідер (від англ. leader - ведучий) - будь-який учасник політичного процесу, який активно впливає на нього, стимулюючи соціальну групу або суспільство у цілому на досягнення певних завдань.

Політичний міф - символічне, що опирається на вірування вираження основних цінностей суспільства.

Політичний плюралізм (від лат. pluralis - множинний) - множинність поглядів і точок зору, можливість соціальних груп створювати організації для вираження інтересів.

Політичний режим (від лат. regimen - управління) - спосіб функціонування політичної системи, характерні методи здійснення влади.

Політичний символ - умовний зразок важливіших політичних ідеалів, важливіший засіб їх пропаганди і ствердження.

Правляча політична еліта - певна група суспільства, яка концентрує у своїх руках державну владу, і відповідає за вироблення стратегії розвитку всієї системи.

Праймеріз - первинні вибори у штатах США, методом яких, визначаються кандидати від Демократичної і Республіканської партій у відношенні виборів всіх органів влади.

Пропаганда (від лат. propaganda - поширення) - діяльність з поширення і закріплення певних ідей і цінностей в індивідуальній і суспільній свідомості.

Псефологія - наука про вибори, що досліджує специфіку різних виборчих систем, законодавств про вибори, електоральна поведінка, проведення виборчих кампаній кандидатами.

Психоаналіз - в політології науковий підхід, який досліджує політичну поведінку людини як ірраціональне, що визначається біологічними і несвідомими факторами.

Рекрутування політичне - процес відбору і просування людей до активного політичного життя, в тому числі на керівні посади у політичних інститутах.

Республіка (від лат. respublica - суспільна справа) - форма правління, при якій верховна державна влада здійснюється виборними органами, що вибираються населенням на певний термін.

Сакральний (від лат. sacri - священний) - такий, що відноситься до віри, ритуальний, обрядовий.

Сегрегація (від лат. segregatio - відділення) - вид расової або етнічної дискримінації, що проявляється у просторовому відділенні одних груп від інших, наприклад, політика відділення «кольорового» населення від «білого»: заборона жити в одних районах, навчатися в одних школах разом з «білими».

Секуляризація (від лат. saecularis - світський) - у Середньовіччі цим терміном позначалося обернення церковних і монастирських земель у державну власність, у теперішній час - процес звільнення різних сфер суспільства і культури від впливу релігійних інститутів і символів.

Секулярність (від лат. saecularis - світський) - у політології характеристика суспільної і індивідуальної свідомості, вільної від догматичного впливу релігії, яка відрізняється раціональністю, схильністю до експериментів і компромісів.

Соціал-дарвинізм - напрямок суспільствознавства, що зводить закономірності розвитку суспільства до закономірностей біологічної еволюції, зокрема, розглядаючи й природний відбір як визначальний фактор суспільного життя.

Соціалізація політична (від лат. socialis - суспільний) - процес засвоєння людиною політичних норм і традицій, що сприяють формуванню у неї якостей, необхідних для адаптації до даної політичної системи і виконання певних політичних функцій і ролей.

Соціальна держава - держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину достойних умов існування, прав на соціальний захист, на участь в управлінні виробництвом.

Статус - загальне становище особистості або соціальної групи у суспільстві, пов'язане з певною сукупністю прав і обов'язків.

Сублімація - в теорії З.Фрейда - процес переводу несвідомих інстинктів у соціально-прийнятну активність.

Суспільно-політичний рух - добровільні самостійні організації громадян, створювані для досягнення конкретних завдань шляхом здійснення впливу на уряд.

Телеологічний підхід - цільове пояснення поведінки людини і усіх соціальних явищ.

Теократія - влада духовенства або управління суспільством світськими лідерами, залежними від релігійних лідерів.

Тиранія - нічим не обмежена влада, що відрізняється особливою жорстокістю і свавіллям.

Толерантність - терпимість до іншої думки, способу життя, визнання за іншими права бути іншими.

Тоталітаризм (від лат. totalis - весь, цілий, повний) - політичний режим, що характеризується повним контролем держави на чолі з правлячою партією над усіма суспільними сферами і приватним життям індивіда.

Унітарна держава (від лат. unitas - єдність).- форма територіального устрою держави, що є єдиною, політично однорідною організацією.

Федерація (від лат. federatio - союз, об'єднання) - форма територіального устрою, що є складною союзною державою і складається з державних утворень (штатів, кантонів, республік, земель тощо), які володіють політичною самостійністю у межах розподілу повноважень між загальнофедеральним центром і її суб'єктами.

Форма державного устрою-поняття, що характеризує територіальний поділ держави і співвідношення повноважень, центральних і регіональних (місцевих) органів влади.

Форма правління держави - структура вищих органів державної влади, порядок їх утворення і розподілення компетенції між ними.

Фрустрація - психологічна напруга, викликана невдачею в задоволенні якихось потреб.

Харизма (від грець. charisma - божа благодать, дар) - виключні властивості, якими наділяється лідер в очах своїх прибічників.

Ценз (від лат. census, censeo - роблю опис) - умова, що обмежує участь особи у здійсненні тих або інших прав.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Політологія: Підручник / за ред. М.М. Вегеша. – 3-тє вид., перероблене і доповнене. – К.: Знання, 2008. – 384 с. + комп-диск.
2. Шанько В.І. Політологія: Навчальний посібник / В.І. Шанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тихонова. – Видання 2-е, перероблене та доповнене. – К.: Видавництво «Фірма «ІНКОС», Центр учбової літератури, 2007. – 288с.
3. Юрій М.Ф. Політологія: навч. посіб. / М.Ф.Юрій. – К.: Знання, 2005. – 356 с.
4. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича: Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 327 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
6. Політологія / Ф. М. Кирилюк, М. І. Обушний, М. І. Хилько та ін.; За ред. Ф. М. Кирилюка. – К.: Здоров'я, 2004. – 776 с.
7. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
8. Сарторі Джованні. Порівняльна конституційна інженерія / Сарторі Джовані // Пер. з 2-го англ. видання. – К.: Артєк, 2001. – 224 с.
9. Табачник Д. Історія української дипломатії в особах: Навч. посібник / Д. Табачник. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.
10. Україна в новому геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти [Кол. монографія] / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.
11. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3 т. –Т. 3. Трансформация 90-х годов. Ч. 1. – 468 с.: Ч. 2. – М.: Наука, 2002. – 464 с.
12. Чилкот Рональд. Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы / Пер. с англ. – М., 2001. – 560 с.
13. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки): Підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2002. – 576 с.

Навчальний посібник

Олена Анатоліївна Бундак

КУРС ПОЛІТОЛОГІЇ В СХЕМАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Комп'ютерний набір: О.А.Бундак, П.О.Захаров
Комп'ютерна верстка:

Підписано до друку 24. 03. 2020. формат 60х84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 7,25. Зам. № 94. Тираж 100.

Друк ПП. Іванюк В.П. 43021 м. Луцьк вул. Винниченка 65.
Свіжоцтво Держкомінформу України
ВЛн від 31 від 04.02.2004 р.

Бундак О. А. Курс політології в схемах: навчальний посібник / О.А. Бундак. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. – 58 с

У навчальному посібнику «Курс політології в схемах» на основі інтегрованого підходу, здійснено виклад основних віх та етапів розвитку політології як науки. Схеми складено на основі програмного матеріалу з використанням комплексного міждисциплінарного підходу, з урахуванням надбань світової та вітчизняної науки.

Прослідковується еволюція становлення політичних вчень у світі та на Україні від найдавніших часів до сучасності. Для кращого опрацювання та засвоєння матеріалу, крім схематичного викладу навчального матеріалу поданий термінологічний словник та список рекомендованих джерел та літератури.

Видання буде корисним для студентів, викладачів, усіх, хто цікавиться політикою, історією політичних вчень, політичними процесами та явищами. Навчальний посібник розрахований на здобувачів навчальних закладів I–IV рівнів акредитації неспеціальних факультетів.

УДК 321/329